

УДК: 94: 930.1(4)"715"

КОРНЕЛЮК Б. В.*(Запорізький національний університет)***РЕНЕСАНСНІ УЯВЛЕННЯ ПРО ІСТОРІЮ:
СПЕЦИФІКА СТРУКТУРУВАННЯ І ВПЛИВ НА ЛІТЕРАТУРНИЙ ПРОЦЕС**

У статті розглядаються особливості структурування європейського історіописання Ренесансу, а також його вплив на літературний процес доби.

Ключові слова: Ренесанс, історіографія, часовий модус, історична хроніка.

Корнелюк Б. В. Ренессансные представления об истории: специфика структурирования и влияние на литературный процесс. В статье рассматриваются особенности структурирования европейского историописания Ренессанса, а также его влияние на литературный процесс эпохи.

Ключевые слова: Ренессанс, историография, временной модус, историческая хроника.

Kornelyuk B. V. Renaissance conception of history: specificity of its structuring and its influence on the literary process.

This article addresses the peculiarities of structuring of the European historic writing of the Renaissance and also its influence on the literary process of the epoch.

Key words: Renaissance, historiography, time modus, history play.

Добу Відродження правомірно вважати історичним тлом, у надрах якого розпочалося формування аксіологічних уявлень новочасся. Тим, як ми сприймаємо світ сьогодні, людство багато в чому завдячує невтомним творчо-інтелектуальним пошукам амбітних ренесансних мислителів та митців, винахідників та мандрівників, які сповідуючи принципи життєвого паненергізму й антропоцентризму довели всеохопність людських можливостей та значно розсунули інтелектуальний обшир європейських народів.

Найвідчутніші новації торкнулися саме світоглядної сфери, в якій Ренесанс набув форми Реконесансу (*reconnaissance* в перекладі з французької – пізнання, відкриття, винаходження) [Барг 1987, с. 217]. Численні ноу-хау в галузях навігації, кораблебудування, виготовлення зброї, а також Великі географічні відкриття значно розширили людські уявлення про природу й людину, світ та простір. Під впливом такої-собі інтелектуальної революції у просторових уявленнях, об'єктом вартим філософської та художньої рефлексії стає також категорія часу, що розглядалась мислителями та митцями епохи як органічна складова часово-просторового континууму.

Зміни в парадигмі часово-просторового мислення актуалізували в інтелектуальній стихії ренесансного соціуму потребу осмислення сутності категорії історизму. На думку М. Барга, така трансформація в аксіологічній картині Ренесансу, була передусім пов'язана із появою уявлення про відмінність та унікальність конкретного історичного моменту, а також із кристалізацією поняття тяглості часу [Барг 1987, с. 217]. За цих умов відбулося відокремлення часових вимірів – минулого, теперішнього та майбутнього –, що в епоху Відродження, мислилися як взаємозалежні та взаємодетермінуючі утворення. Таким чином, на противагу середньовічному ахронізму, який полягав у змішуванні часових вимірів, у свідомості ренесансців поступово формується концепція сьогодення та майбутнього, зумовленого минулиною – своєрідною скарбницею досвіду в усіх сферах людського існування. Закономірним наслідком таких поглядів стала інтенсифікація історіографічних пошуків.

Поступово історія перетворюється на одну із найбільш шанованих, після теології дисциплін. Вона вважається вершинним проявом духовної активності, тим самим привертаючи увагу представників різних соціальних верств і релігійних конфесій. За метафорично-влучним висловом М. Барга в ренесансній Європі «Клію править світом» [Барг 1976, с. 15], здобутки історіографії підносяться на інтелектуальний Олімп епохи. Історик мислився таким собі «лицарем Істини», що за рахунок власних ретроспекцій виявляв громадянські доблесті, оприявнював приховане та забуте, стимулював постійну увагу суспільства до сивої давнини, а також фактично творив прижиттєві та посмертні іміджі монарших осіб. «Похвала історії» стає найпрестижнішою топікою гуманістичної літератури тогочасся, ренесансні антиквари розпочинають таку-собі «естафету славослів'я», невтомно продукуючи панегіричні метафори на адресу цієї авторитетної дисципліни. Крім того, питання про роль історії стає об'єктом палких публічних дискусій, а також популярною темою численних діалогів, розмислів, листів, промов та педагогічних настанов [Барг 1987, с. 273].

Значний суспільний резонанс історичних знань, особливий почесний статус історичної науки призвели до розширення рамок «історичного» і плідної взаємодії цієї дисципліни із красним письменством та драматургією. В той же час, історія декларативно проголошувала власну зверхність над іншими проявами духовної активності. Таким чином ренесансний історизм сформувався на тлі «історичного буму» в умовах стрімкого зростання патріотичних настроїв у країнах Європи. Тож правомірно стверджувати, що історіософська концепція доби була унікальним інтелектуально-креативним явищем, яке стало продуктом своєрідного синкретичному синтезу вірнопідданських настроїв, творчих амбіцій історіописців та їх нестримного потягу до істини й факту.

Мисленневим та інтелектуально-креативним камертоном доби Відродження стала антична культура. Творча спадщина давньогрецьких та давньоримських митців, мислителів і риторів правила за беззаперечний еталон стильової досконалості та ідейно-змістового наповнення, вона була своєрідним «свічадом мудрості», в якому ренесансці прагнули побачити власне відображення. З античною спадщиною ретельно звірялися, її досконало вивчали та невтомно наслідували, орієнтація на мистецько-інтелектуальні здобутки стародавнього світу відчутно вплинула на всі сфери духовного життя доби Відродження. Не стала виключенням й ренесансна історіографія, для якої античність була тим інтелектуально-творчим підґрунтям, що живило становлення нехристиянської антропоцентричної історіософської концепції.

В парадигмі історико-культурного мислення ренесансних антикварів питома вага античних канонів та прийомів була надзвичайно високою. Так, приміром, одним із очевидних наслідків впливу історіописання стародавнього світу є потяг ренесансців до белетризації нарративу. Тут варто зауважити, що історія в добу Відродження все ще належала до художньої творчості, мислилася передусім як *ars historica* [Торкут 2000, с. 197]. Тому, як думається, хоч історичні твори і належали до «практичної літератури» (термін Д. Чижевського), їх автори почасти не обмежувалися лише наданням фактичної інформації, призначеної для читацького *ratio*, але й апелювали до емоційної сфери читача. Монументальна стриманість безпристрасних хронографічних часописів Середньовіччя поступалася місцем експресивній манері викладу, притаманній ренесансцям. Використовуючи художні тропи, розкриваючи психологічні мотиви історичних осіб, вкладаючи в їх вуста розлогі промови, поєднуючи описову, нарративну та діалогічну стихії автори історичних праць прагнули «оживити минуле та вдихнути в героїв життя» [Барг 1976, с. 34]. Як бачимо, мисленнева лабораторія ренесансного історика в однаковій мірі включала служіння Його Величності Факту й копітку работ із «позафактовою» стихією. Саме тому, як думається, стильове оформлення оповіді завжди залишалося в фокусі творчих шукань та експериментів ренесансних істориків.

Продовжуючи, Ісократову традицію ототожнення історії та риторики, ренесансні хроністи виявляються послідовними адептами красномовного, полемічного та драматизованого історіописання. Визначним зразком такого нарративу був для них Тіт Лівій, і саме через його вплив гуманістична історіографія, як вказує радянський дослідник С. Космінський, все частіше зверталася до теми воєнних протистоянь та політичних переворотів [Космінський 1963, с. 40]. Однак крайня полемічність та риторичність творів деяких ренесансних істориків може здатися сучасному реципієнтові недоречною та комічною. Так, зокрема, у «Критиці Костянтинового дару» італійця Лоренцо Валли героїчні промови виголошуються від особи не лише історичних фігур, але й громадсько-політичних інституцій та цілого народу. Крім того, у запалі гуманістичної полеміки, Валла називає свого опонента «тварюкою, колодою та капустяним качаном» [Космінський 1963, с. 50].

Хоч ренесансна свідомість і визначала самоцінність часових модусів, людська природа, як і в добу античності, мислилася нею як статична, незмінна, незалежна від хроносу категорія. Таке розуміння людської природи формувало кредо істориків доби – створювати такі собі «галереї повчальних прикладів», цінність яких не могла бути скороминущою. Тож уявлення про мету писання історії в добу Відродження та в епоху античності багато в чому виявилися суголосними.

Варто зауважити, що беззаперечність авторитету античних авторів не завжди мала позитивні наслідки для історіографії. Зокрема, в Італії захоплення відродженням «золотої» латини в своєму граничному прояві вироджувалося у «латинський пуризм». Небажання «псувати» мову римлян неологізмами та перекладами реалій значно сповільнило формування

термінологічного апарату історії. Однак загалом вплив античності не виливався у сліпе та беззастережне їх епігонство. Розвиток ренесансної історіографії був скоріше шляхом становлення та розвою власної історико-культурної концепції на основі наслідування та переробки зразків античного істріюписання.

Показово, що у радянській історіографії, зокрема у працях О. Вайнштейна та Є. Космінського, існувала вельми стійка тенденція віднесення здобутків духовної культури Ренесансу до середньовічної культури (зокрема, Є. Космінський називає Відродження «вкрай важливим переломним моментом в історії середньовічної культури») [Космінський 1963, с. 40; Вайнштейн 1964, с. 322]. Втім, більш доцільним, як думається, є діалектичне ставлення до історіографії Ренесансу, яка, хоча й мислилася власними творцями як самоцінна, все ж ще була глибоко укорінена у середньовічних уявленнях про світоустрій та людину.

Так, варто зазначити, що ренесансна історіографія ніколи не заперечувала детермінуючої ролі Промислу Господнього, втім саме в добу Відродження відбулася своєрідна реабілітація ще одного визначального життєвого фактору – людської волі. Визнання Провидіння зумовлювало схильність до моралізаторських пасажів та опису чудесного, надприродного, містичного. Крім того, ренесансні історіографи продовжили середньовічну традицію компілятивної побудови власних праць без вказівки на джерела запозичень. Вказані риси ілюструють подібність алгоритму писання історії в середні віки та в епоху Відродження. Втім, ця подібність є, як думається неминучою, оскільки мистецтво та світогляд Ренесансу, визріваючи в постсередньовічному лоні, зазнавала несвідомого впливу окремих артефактів духовної культури *media aetas*.

Таким чином, історіографія доби Відродження постала в контексті творчого діалогу з античними авторами та полеміки із безпосередніми хронологічними предтечами – історіографами Середньовіччя. Однак, окрім запозичених рис, історична творчість доби Відродження мала цілу низку індивідуальних особливостей, що, як думається, і визначають унікальність цього виду інтелектуально-креативної діяльності ренесансців.

Історіографія доби Відродження представляє безперечний інтерес при аналізі генези критичного підходу до історичної інформації. Гуманістичний критицизм, що мав філологічно-історичну природу, став потужною інтелектуальною зброєю, спрямованою проти антиісторичних ідеологічно-релігійних містифікацій. Так, талановитий філолог та блискучий історик Л. Валла на основі лексичного аналізу спростував автентичність «Костянтинового дару», а англійський хроніст В. Кемден, внаслідок вдумливого етимологічної розвідки, довів безглуздість версій, які виводили топонім «Британія» від імені троянця Брута [Торкут 2000, с. 205]. Використання прийомів гуманістичної критики, як думається, додало переконливості манері репрезентації ренесансними авторами історичного матеріалу.

Потужний вплив на розвиток європейської історіографії спричинив перехід самої культурної практики написання історії з латини на національні мови. Зауважимо, що важливу у роль у цьому процесі відіграли діячі з батьківщини Ренесансу – італійські історики гуманісти. Вони незрідка відгукувалися на запрошення європейських монархів та, отримуючи доступ до середньовічних хронік та архівних документів, виконували своєрідне творчо-пошукове замовлення на створення національної історії в гуманістичному дусі. Так, зокрема, становлення англійської національної історіографії відбулося багато в чому завдяки плідному полемічному діалогу із Полідором Вергілієм – італійцем, який прибув до Британії на запрошення Генріха VIII і досить вдало виконав замовлення короля щодо інтерпретації історичної ролі цього монарха у виключно позитивному світлі [Торкут 2000, с. 206]. Втім, йому так і не вдалося віднайти для Генріха VIII місце на генеалогічному дереві римських імператорів.

Втім, виникнення замовної історії, спонукало багатьох ренесансних авторів до свідомого нехтування істиною заради створення прибуткових ідеологічних міфів. Так, приміром, керуючись ремісницьким кредо «догодити замовникові» англійський хроніст Джон Гардінг переробив свій твір «Хроніки», який було написано з про ланкастерських позицій, в пройоркістському дусі. Однак дійсно винятковою фігурою в лоні кон'юнктурної антиісторії правомірно, як думається, вважати італійця Паоло Джовіо. Під маскою історіографії, цей історик-ділок займався шантажем: Джовіо мав звичку публікувати розлогий план-зміст своїх ще не написаних праць. За рахунок такої вдалої знахідки, італійському махінаторові вдавалося залякувати історичних особистостей, змушуючи їх заплатити за покращення власного іміджу,

або й просто за згадку власного імені на сторінках робіт Джовіо [Косминский 1963, с. 54]. Випадки такого антиісторичного свавілля були непоодинокими, а явище тенденційної історії знайде ще не одного послідовника, готового, аби догодити замовникові, знехтувати правдою, фактами, істиною.

Ще одним досягненням ренесансної історіографії слід вважати новий підхід до роботи з джерелами інформації. Антиквари доби Відродження, зокрема Флавіо Бьондо та Джорджо Вазарі, відмовились від надмірної риторичності, виступаючи у своїх працях передусім у ролі старанного збирача фактів [Косминский 1963, с. 77]. Роботи згаданих історіографів мають значну джерелознавчу цінність, оскільки в них вперше проявилися елементи критики джерел фактичного матеріалу.

Ренесансний антропоцентризм сприяв виходу на історичну арену нових жанрів – біографії та автобіографії. Крім того, в добу Відродження історіографія інтенсивно взаємодіє із драмою. На теренах елізаветинської Англії така взаємодія призвела до виникнення нового жанрового утворення – історичної хроніки.

Зразки такого своєрідного синтезу національної історії та красного письменства знаходимо у творчому доробку багатьох англійських митців епохи Відродження, зокрема Р. Гріна, К. Марло, Дж. Піля. Втім, саме у творчості В. Шекспіра історична хроніка набула ознак остаточної сформованості, виокремившись у самостійний жанр.

Історичні хроніки Великого Барда правомірно вважати не просто літературними ілюстраціями сторінок англійської минувшини. В них з небаченою гостротою ставляться надзвичайно актуальні для елізаветинської Англії політичні, ідеологічні, морально-етичні та загальнолюдські проблеми. Оповідуючи про події та персоналії, які були добре відомі його сучасникам, великий драматург водночас створює яскраві образи та характери, зрозумілі читачеві, що незнайомий із історичним контекстом доби. Тому, як думається, саме завдяки позачасовості авторської візії історії, в якій провідне місце належить людині, індивіду, ці твори вже кілька століть залишаються в фокусі літературознавчих дискусій.

Думається, що Великий Бард як мислитель та літератор досягає найвищого ступеню філософського розуміння історії, поставивши в її центрі не провіденційні мотиви та надіндивідуальні сили, а саме особистість. Незважаючи на відчутну політико-ідеологічну складову, хроніки Шекспіра насичені тонкими психологічними та філософськими узагальненнями, сповнені правдоподібних характерів, в них пропонується позачасова візія історії – динамічної змінності, що витворюється самим людьми.

Література

Барг М. А. Шекспир и история / Барг М. А. – М.: Наука, 1976. – 199 с. – (Из истории мировой культуры). Барг М. А. Эпохи и идеи: Становление историзма / Михаил Абрамович Барг. – М.: Мысль, 1987. – 348, [2] с. Вайнштейн О.Л. Западноевропейская средневековая историография / О. Л. Вайнштейн. – М.: Наука, 1964. – 483 с. Косминский Е.А. Историография средних веков V в. – середина XIX в. Лекции / Под ред. С.Д. Сказкина, Е.В. Гутновой, Я.А. Левицкого, Ю.А. Сапрыкина. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1963. – 430 с. Торкут Н. М. Проблемы генезиса и структурирования жанровой системы английской прозы позднего Ренессансу (малі епічні форми та «література факту») / Н. М. Торкут. – Запоріжжя, 2000. – 406 с.

УДК: 811.111'373.43:37

КОСТЕНКО Н.Д.

(Запорізький національний університет)

НОВІТНІ КОНЦЕПЦІЇ НАВЧАННЯ В АНГЛОМОВНИХ НОМІНАЦІЯХ

Стаття містить результати дослідження англомовної інноваційної лексики на позначення новітніх концепцій навчання. У статті розглянуто соціолінгвальні чинники виникнення цих новотворів.

Ключові слова: інновація, неологізм, новотвір.

Костенко Н.Д. Современные концепции обучения в англоязычных номинациях. Статья содержит результаты исследования англоязычной инновационной лексики, которая обозначает современные концепции обучения. В статье рассматриваются социолингвистические факторы, обуславливающие появление этих неологизмов.

Ключевые слова: инновация, неологизм, новообразование.

Kostenko N.D. Modern Learning Concepts in the New-created English Units. The article is dedicated to the problem of innovative processes in English. The emphasis is on the neologisms connected with the modern learning concepts and their influence on the formation of new lexicon is investigated.

Key words: innovations, neologisms, new-created language units.